CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
NILS WAHL
prezentate la 16 octombrie 2014[1]

Cauzele conexate C-482/13, C-484/13, C-485/13 și C-487/13

Unicaja Banco SA
împotriva
José Hidalgo Rueda (C-482/13),
María del Carmen Vega Martín (C-482/13),
Gestión Patrimonial Hive SL (C-482/13),
Francisco Antonio López Reina (C-482/13),
Rosa María Hidalgo Vega (C-482/13),
și
Caixabank SA
împotriva
Manuel María Rueda Ledesma (C-484/13),
Rosario Mesa Mesa (C-484/13),
José Labella Crespo (C-485/13),
Rosario Márquez Rodríguez (C-485/13),
Rafael Gallardo Salvat (C-485/13),
Manuela Márquez Rodríguez (C-485/13),
Alberto Galán Luna (C-487/13),
Domingo Galán Luna (C-487/13)

[cereri de decizie preliminară formulate de Juzgado de Primera Instancia e Instrucción de Marchena (Spania)]

„Directiva 93/13/CEE — Contract de credit de consum — Clauze abuzive — Lipsa efectului obligatoriu — Mijloace adecvate și eficace pentru a preveni utilizarea în continuare a clauzelor abuzive — Procedură de executare ipotecară”

1. Probabil că în momentul conceperii sale, majoritatea statelor membre nu au prevăzut impactul pe care Directiva 93/13/CEE[2] avea să îl aibă asupra ordinii lor juridice după aproximativ 20 de ani.

2. Un astfel de stat membru este Regatul Spaniei. În urma Hotărârii Aziz[3], legiuitorul spaniol a adoptat recent noi reglementări[4] destinate să remedieze problemele identificate de Curte în cadrul deciziei respective, printre altele. Curtea a avut deja posibilitatea să analizeze reglementările respective[5]. Cauzele pe care instanța de trimitere le-a adus în atenția Curții relevă o fațetă a Legii 1/2013 care este

1 — Limba originală: engleza.

2 — Directiva Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii (JO 1993, L 95, p. 29, Ediție specială, 15/vol. 2, p. 273).

3 — C-415/11, EU:C:2013:164.

4 — Legea 1/2013 privind măsuri de consolidare a protecției debitorilor ipotecari, restructurarea datoriei și închirierea socială din 14 mai 2013 (Ley 1/2013 de medidas para reforzar la protección a los deudores hipotecarios, reestructuración de deuda y alquiler social) (denumită în continuare „Legea 1/2013”), BOE nr. 116 din 15 mai 2013, p. 36373.

5 — Hotărârea Sánchez Morcillo și Abril García, C-169/14, EU:C:2014:2099.

diferită de cea aflată în discuție în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea Sánchez Morcillo și Abril García. De această dată, problema nu este dacă dreptul spaniol face imposibilă sau prea dificilă pentru consumatori exercitarea unei căi de atac împotriva hotărârii judecătorești prin care se dispune executarea unei datorii, ci mai degrabă dacă normele procedurale spaniole care reglementează executarea unei ipoteci îndeplinesc cerința impusă de Directiva 93/13 potrivit căreia statele membre trebuie să se asigure că nu sunt create obligații pentru consumator prin clauze abuzive.

3. Mai concret, Juzgado de Primera Instancia e Instrucción de Marchena (Tribunalul de Primă Instanță și de Instrucție din Marchena) (Spania) a adresat Curții – împreună cu o serie de alte instanțe spaniole [6] – întrebări preliminare privind, în esență, una dintre dispozițiile tranzitorii ale Legii 1/2013. Dispoziția respectivă impune un plafon pentru dobânzile de întârziere care se pot recupera prin executarea unei ipoteci: acestea nu pot depăși cu mai mult de trei ori dobânda legală. În cazul depășii plafonului menționat, instanțele trebuie să ofere creditorilor posibilitatea de a ajusta rata dobânzii astfel încât să se încadreze în limita legală. Prezentele cereri de decizie preliminară oferă Curții încă o oportunitate pentru a clarifica limitele influenței legislației Uniunii privind protecția consumatorului asupra normelor naționale de acest fel.

I – **Cadrul juridic**

A – *Directiva 93/13*

4. Considerentul (21) al Directivei 93/13 prevede:

„[…] statele membre ar trebui să se asigure că nu se includ clauze abuzive în contractele încheiate cu consumatorii de către un vânzător sau furnizor și că, în cazul în care, cu toate acestea, se includ astfel de clauze, acestea nu creează obligații pentru consumator, iar contractul continuă să creeze obligații pentru părți prin acele clauze, în cazul în care poate continua să existe fără dispozițiile abuzive.”

5. Articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 este redactat după cum urmează:

„Statele membre stabilesc că clauzele abuzive utilizate într-un contract încheiat cu un consumator de către un vânzător sau un furnizor, în conformitate cu legislația internă, nu creează obligații pentru consumator, iar contractul continuă să angajeze părțile prin aceste clauze, în cazul în care poate continua să existe fără clauzele abuzive.”

6. Articolul 7 alineatul (1) din Directiva 93/13 prevede:

„Statele membre se asigură că, în interesul consumatorilor și al concurenților, există mijloace adecvate și eficace pentru a preveni utilizarea în continuare a clauzelor abuzive în contractele încheiate cu consumatorii de către vânzători sau furnizori.”

7. Potrivit articolului 8 din Directiva 93/13, „[s]tatele membre pot adopta sau menține cele mai stricte dispoziții compatibile cu tratatul în domeniul reglementat de prezenta directivă, pentru a asigura consumatorului un nivel maxim de protecție”.

6 — Pe lângă prezentele seturi de proceduri, se face referire și la următoarele cauze pendinte: C-548/13, Caixabank, C-602/13, Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-75/14, Banco de Caja España de Inversiones, Salamanca y Soria, și C-90/14, Banco Grupo Cajatres.

B – *Dreptul spaniol*

8. Potrivit articolului 1911 din Codul civil spaniol, un debitor trebuie să răspundă pentru obligațiile sale financiare cu toate activele sale prezente și viitoare.

9. Articolul 105 din Legea privind ipoteca (Ley Hipotecaria), codificat prin Decretul din 8 februarie 1946[7], astfel cum a fost modificat de Legea 1/2013, prevede că se poate constitui o ipotecă pentru garantarea tuturor tipurilor de obligații și că aceasta nu aduce atingere răspunderii personale nelimitate a debitorului potrivit articolului 1911 din Codul civil.

10. Articolul 552 alineatul (1) din Codul de procedură civilă (Ley de Enjuiciamiento Civil), astfel cum a fost modificat prin articolul 7 alineatul (1) din Legea 1/2013, prevede că atunci când instanța apreciază că o clauză a unui titlu executoriu poate fi calificată drept abuzivă, ascultă părțile în termen de 15 zile. După ascultarea acestora, pronunță o hotărâre în următoarele 5 zile, în conformitate cu prevederile articolului 561 alineatul 1 al treilea paragraf din Codul de procedură civilă.

11. Legea 1/2013 a adăugat și un al treilea paragraf la articolul 561 alineatul 1 din Codul de procedură civilă, care este formulat astfel:

„Atunci când se constată caracterul abuziv al uneia sau mai multor clauze, hotărârea care se pronunță stabilește consecințele acestui caracter fie declarând că executarea este nefondată, fie încuviințând executarea fără aplicarea clauzelor considerate abuzive.”

12. În plus, articolul 3 alineatul (2) din Legea 1/2013 a modificat articolul 114 din Legea privind ipoteca prin adăugarea unui al treilea paragraf redactat după cum urmează:

„Dobânzile de întârziere ale creditelor pentru achiziționarea unei locuințe principale, garantate cu ipoteci, constituite asupra aceleiași locuințe, nu pot depăși cu mai mult de trei ori dobânda legală și nu pot fi datorate decât pentru principalul restant. Dobânzile de întârziere menționate nu pot fi capitalizate în niciun caz, cu excepția cazului prevăzut la articolul 579 alineatul 2 litera a) din Codul de procedură civilă.”

13. În sfârșit, a doua dispoziție tranzitorie din Legea 1/2013 prevede:

„Limitarea dobânzilor de întârziere în cazul ipotecilor constituite asupra locuinței proprii prevăzută la articolul 3 alineatul 2 se aplică ipotecilor constituite după intrarea în vigoare a acestei legi.

De asemenea, limitarea menționată este aplicabilă dobânzilor de întârziere prevăzute de creditele cu garanție ipotecară asupra locuinței proprii constituite înainte de intrarea în vigoare a legii, care sunt datorate ulterior acestei date, precum și celor care erau datorate la data menționată, însă nu au fost plătite.

În procedurile de executare sau de vânzare extrajudiciară inițiate, însă nefinalizate la data intrării în vigoare a acestei legi și în care a fost deja stabilită suma pentru care se solicită încuviințarea executării sau vânzarea extrajudiciară, grefierul sau notarul acordă părții care urmărește executarea un termen de 10 zile pentru a recalcula suma respectivă în conformitate cu dispozițiile de la alineatul anterior.”

7 — BOE nr. 58 din 27 februarie 1946, p. 1518.

II – **Situația de fapt, procedura și întrebările preliminare**

14. Procedura principală privește patru seturi diferite de proceduri de executare inițiate de Unicaja Banco (cauza C-482/13) și de Caixabank (cauzele C-484/13, C-485/13 și C-487/13) (denumite în continuare „băncile”) pentru executarea unei serii de ipoteci care au fost, toate, constituite în perioada dintre 5 ianuarie 2007 și 20 august 2010 pentru sume de 249 000 de euro sau mai mici.

15. În cauza C-482/13, rata dobânzilor de întârziere pentru creditul ipotecar a fost stabilită la 18 %, putând crește în cazul în care, ca urmare a creșterii cu patru puncte procentuale a ratei dobânzii revizuite, ar rezulta o rată a dobânzii superioară acesteia, rata nominală anuală neputând depăși limita maximă de 25 %. În cauzele C-484/13, C-485/13 și C-487/13, creditele ipotecare au fost supuse unei dobânzi de întârziere de 22,5 %.

16. Mai mult, toate aceste contracte conțineau o clauză care permitea creditorului să decidă scadența anticipată a termenului convenit inițial și să solicite plata sumei aferente întregului capital datorat, majorată cu dobânzile de întârziere, comisioanele, cheltuielile și costurile convenite.

17. Între 21 martie 2012 și 30 octombrie 2012, băncile au inițiat procedura de executare în fața instanței de trimitere. Aceasta a suspendat însă procedura respectivă, întrucât a considerat că respectivele clauze contractuale privind rata dobânzilor de întârziere și exigibilitatea anticipată ar putea fi abuzive. În acest temei, Juzgado de Primera Instancia e Instrucción de Marchena a decis la 12 august 2013 să mențină suspendarea procedurii și să adreseze următoarele întrebări preliminare:

„1) În conformitate cu [Directiva 93/13], în special cu articolul 6 alineatul (1) din aceasta, și în scopul garantării protecției consumatorilor și utilizatorilor în conformitate cu principiile echivalenței și efectivității, atunci când o instanță națională apreciază existența unei clauze abuzive privind dobânzile de întârziere în contractele de credit ipotecar, trebuie să constate nulitatea clauzei și lipsa efectului obligatoriu al acesteia sau, dimpotrivă, trebuie să modereze respectiva clauză privind dobânzile, însărcinând persoana care solicită executarea sau creditorul cu ajustarea dobânzii?

2) A doua dispoziție tranzitorie din [Legea 1/2013] presupune o limitare clară a protecției intereselor consumatorului prin faptul că impune implicit instanței obligația de a modera o clauză abuzivă privind dobânzi de întârziere, ajustând dobânzile prevăzute și menținând în vigoare o clauză care avea caracter abuziv, în loc să declare nulitatea clauzei și lipsa efectului obligatoriu al acesteia în privința consumatorului?

3) A doua dispoziție tranzitorie din [Legea 1/2013] încalcă [Directiva 93/13], în special articolul 6 alineatul (1) din aceasta, prin faptul că nu permite aplicarea principiilor echivalenței și efectivității în domeniul protecției consumatorului și evită aplicarea sancțiunii nulității și a lipsei efectului obligatoriu în privința clauzelor abuzive referitoare la dobânzi de întârziere prevăzute în contractele de credit ipotecar încheiate anterior intrării în vigoare a [Legii 1/2013]?”

18. Prin decizia președintelui Curții de Justiție din 10 octombrie 2013, toate cauzele au fost conexate, pentru buna desfășurare a procedurii scrise și orale, precum și în vederea pronunțării hotărârii.

19. Unicaja Banco, Caixabank, guvernul spaniol și Comisia au depus observații scrise, toate aceste părți prezentând observații orale în ședința din 10 septembrie 2014.

III – **Analiză**

A – *Observații introductive*

20. După cum rezultă din decizia de trimitere, cele trei întrebări preliminare sunt doar aspecte diferite ale unei întrebări mai cuprinzătoare. Totuși, părțile interesate percep diferit cele trei aspecte [8].

21. Remarcăm de la început că, prin a doua întrebare, instanța de trimitere solicită Curții să interpreteze dreptul național în vederea evaluării validității sale. Acest lucru depășește sfera de competență a Curții potrivit articolului 267 TFUE și, în consecință, în mod vădit Curtea nu se poate pronunța cu privire la întrebarea respectivă. Totuși, criticile pe care instanța de trimitere pare să le aducă Legii 1/2013 sunt exprimate de asemenea în a treia întrebare, care este formulată din perspectiva compatibilității celei de a doua dispoziții tranzitorii din legea menționată cu Directiva 93/13 și în special cu articolul 6 alineatul (1) din directiva în cauză. Rezultă că este posibilă, oricum, abordarea de către Curte a îndoielilor exprimate de instanța de trimitere în acest sens.

22. Mai mult, pare să existe o legătură între prima și a treia întrebare, în măsura în care ambele privesc consecințele juridice ale unei clauze contractuale care a fost considerată abuzivă. Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere solicită să se stabilească competențele și obligațiile pe care le are o instanță națională potrivit Directivei 93/13 în ceea ce privește o clauză referitoare la dobânzile de întârziere care este considerată abuzivă. Pe de altă parte, prin intermediul celei de a treia întrebări, instanța respectivă întreabă, de fapt, dacă o prevedere cum este a doua dispoziție tranzitorie din Legea 1/2013 este compatibilă cu directiva, în măsura în care este posibil să limiteze aceste competențe și obligații.

23. Prin urmare, abordarea pe care o adoptăm cuprinde două părți. În timp ce răspunsul la prima întrebare este foarte evident, răspunsul care se impune a se oferi la a treia întrebare ar trebui să fie, pe de altă parte, mai nuanțat, mai ales din perspectiva observațiilor depuse de guvernul spaniol.

B – *Competențele și obligațiile instanței naționale potrivit Directivei 93/13 în ceea ce privește o clauză privind dobânzile de întârziere care este considerată abuzivă*

24. Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă Directiva 93/13 și în special articolul 6 alineatul (1) îi impun să anuleze o clauză contractuală de stabilire a ratei dobânzii de întârziere care este considerată abuzivă sau dacă, dimpotrivă, trebuie să o modereze – sau să accepte o asemenea moderare.

25. După cum reiese din raționamentul prezentat în deciziile de trimitere, problema la care se referă prima întrebare a fost deja rezolvată prin Hotărârea Banco Español de Crédito [9] și prin Hotărârea Asbeek Brusse și de Man Garabito [10]. Decizia pronunțată în cauza Kásler și Káslerné Rábai [11] care a fost pronunțată după ce prezentele decizii de trimitere au ajuns la Curte poate oferi, de asemenea, orientări.

8 — În opinia Comisiei, prima întrebarea are ca obiect competența instanței naționale privind clauzele abuzive din contractele de ipotecă, în timp ce a doua și a treia întrebare se referă la aceasta indirect, într-un mod care se raportează la a doua dispoziție tranzitorie din Legea 1/2013. În consecință, Comisia propune ca a doua și a treia întrebare să fie abordate împreună. Guvernul spaniol, pe de altă parte, consideră că primele două întrebări au, ambele, ca obiect compatibilitatea cu Directiva 93/13 a modificării articolului 114 din Legea privind ipoteca, în timp ce a treia întrebare se referă la o posibilă încălcare a principiilor echivalenței și efectivității prin a doua dispoziție tranzitorie din Legea 1/2013. Prin urmare, guvernul respectiv propune un răspuns comun la primele două întrebări. Ambele bănci consideră că cele trei întrebări prezintă similarități. Cu toate acestea, în timp ce Unicaja Banco oferă un răspuns separat pentru fiecare, Caixabank sugerează să se dea un singur răspuns.

9 — C-618/10, EU:C:2012:349.

10 — C-488/11, EU:C:2013:341.

11 — C-26/13, EU:C:2014:282.

26. Potrivit acestor hotărâri, articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 trebuie interpretat în sensul că instanțele naționale au obligația de a exclude aplicarea unei clauze contractuale abuzive pentru ca aceasta să nu producă efecte obligatorii în ceea ce privește consumatorii, fără a avea posibilitatea să îi modifice conținutul. Contractul încheiat cu consumatorii trebuie să continue să existe, în principiu, fără nicio altă modificare decât cea rezultată din eliminarea clauzelor abuzive, în măsura în care, în conformitate cu normele dreptului intern, o astfel de menținere a contractului este posibilă [12].

27. În ceea ce privește în mod special clauzele penale, Curtea a statuat că articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 nu poate fi interpretat în sensul că permite unei instanțe naționale, în cazul în care constată caracterul abuziv al unei clauze penale dintr-un contract încheiat între un vânzător sau furnizor și un consumator, să reducă cuantumul penalităților aflate în sarcina consumatorului în loc să excludă pe deplin aplicarea clauzei în discuție în privința acestuia din urmă [13].

28. În Hotărârea Banco Español de Crédito, clauza abuzivă aflată în discuție se referea la plata cu întârziere a ratelor în cazul unui împrumut pentru achiziționarea unui vehicul. Hotărârea Asbeek Brusse și de Man Garabito a avut ca obiect o clauză penală inserată într-un contract de închiriere cu destinație de locuință, care includea dobânzi de întârziere.

29. Dimpotrivă, Hotărârea Kásler și Káslerné Rábai privește un caz unic de restituire. În cauza menționată, instanța de trimitere a întrebat dacă o instanță națională poate să înlocuiască cu dispoziții supletive din dreptul intern o clauză abuzivă dintr-un contract de credit de consum în anumite împrejurări în care, în cazul în care contractul nu ar putea continua să existe fără această clauză, anularea contractului ar putea fi în detrimentul consumatorului. Curtea a afirmat că anularea întregului contract de credit de consum are în general drept consecință scadența imediată a sumei împrumutului care rămâne datorată, ceea ce tinde să îl penalizeze mai degrabă pe consumator decât pe împrumutător. Prin urmare, în această situație specială, Curtea a statuat că articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 trebuie să fie interpretat în sensul că nu se opune unei norme de drept național care permite instanței naționale să remedieze nulitatea clauzei respective prin înlocuirea acesteia cu o dispoziție de drept național cu caracter supletiv [14].

30. Totuși, Hotărârea Kásler și Káslerné Rábai nu este relevantă pentru prezentele cauze. Nu este clar modul în care anularea unei clauze abuzive privind dobânzile de întârziere, cum este cea aflată în discuție, ar fi în detrimentul consumatorului care a luat un împrumut, în mai mare măsură decât eliminarea completă a dreptului la astfel de dobânzi al unui creditor care s-ar putea prevala de clauza abuzivă. Mai mult, în pofida argumentelor invocate de bănci în cadrul ședinței, faptul că competențele de moderare ar putea fi conferite printr-o dispoziție de drept național, iar nu ca o expresie a puterii de apreciere a instanței nu este relevant. Astfel, după cum se precizează la articolul 8 din cuprinsul său, Directiva 93/13 prevede o armonizare minimă, ceea ce înseamnă că statele membre pot adopta sau păstra numai normele care oferă consumatorului o protecție *sporită* față de cea deja acordată potrivit directivei. În consecință, răspunsul la prima întrebare nu trebuie să fie diferit de cel dat în Hotărârea Banco Español de Crédito și în Hotărârea Asbeek Brusse și de Man Garabito, pe care l-am prezentat pe scurt la punctul 26 de mai sus.

12 — A se vedea Hotărârea Asbeek Brusse și de Man Garabito, EU:C:2013:341, punctul 57 și jurisprudența citată.

13 — EU:C:2013:341, punctul 59.

14 — EU:C:2014:282, punctele 80-85 și punctul 3 din dispozitiv.

C – Compatibilitatea celei de a doua dispoziții tranzitorii din Legea 1/2013 cu Directiva 93/13, având în vedere obligația instanței naționale potrivit directivei de a anula clauzele contractuale abuzive

31. A treia întrebare privește compatibilitatea cu Directiva 93/13 – și în special cu articolul 6 alineatul (1) din aceasta – a celei de a doua dispoziții tranzitorii din Legea 1/2013, care se aplică procedurilor de executare sau de vânzare extrajudiciară care au început, dar nu s-au încheiat înainte de 15 mai 2013, precum și procedurilor în cazul cărora a fost deja stabilită suma pentru care se solicită un titlu executoriu sau dispunerea unei vânzări extrajudiciare. În esență, instanța de trimitere urmărește să afle dacă, în procedura de executare a unei ipoteci, un creditor care pretinde dobânzi de întârziere în temeiul unei clauze contractuale care fixează rata unor astfel de dobânzi peste plafonul legal (de trei ori rata dobânzii legale) poate să ajusteze rata dobânzilor de întârziere astfel încât să nu depășească respectiva limită.

32. Cu titlu preliminar și chiar dacă instanța de trimitere nu a ridicat această problemă, pare util să abordăm pe scurt aspectul dacă, potrivit articolului 1 alineatul (2) din Directiva 93/13, Curtea nu poate răspunde la întrebarea privind compatibilitatea dispoziției naționale în discuție cu directiva menționată [15]. Astfel, băncile susțin că a doua dispoziție tranzitorie din Legea 1/2013 este o prevedere obligatorie care se aplică indiferent de voința părților și nu intră în domeniul de aplicare al Directivei 93/13.

33. Am abordat deja un argument similar în cauza Sánchez Morcillo și Abril García [16]. Spre deosebire de cauza respectivă, în prezentele litigii, instanța de trimitere a pus în mod expres sub semnul întrebării caracterul echitabil al clauzelor privind dobânzile de întârziere din contractele de ipotecă aflate în discuție. În acest context, instanța de trimitere urmărește să afle care este întinderea competențelor și obligațiilor sale potrivit Directivei 93/13, în cazul în care o astfel de clauză este considerată abuzivă. Prin urmare, este vorba despre o situație complet diferită de cea din cauza în care s-a pronunțat Hotărârea Barclays Bank [17], în care Curtea a statuat că dispozițiile naționale aflate în discuție, care reglementau procedura de executare spaniolă, sunt dispoziții legale sau reglementare care nu au fost preluate în contractul contestat și care nu se încadrează în domeniul de aplicare al directivei.

34. În continuarea acestor considerații, vom începe prin a reaminti că, deși nu este de competența Curții să se pronunțe, în cadrul unei proceduri inițiate în temeiul articolului 267 TFUE, cu privire la compatibilitatea unor norme de drept intern cu dreptul Uniunii și nici să interpreteze legislația națională, Curtea este totuși competentă să furnizeze instanței de trimitere toate elementele de interpretare proprii dreptului Uniunii care să îi poată permite acesteia să aprecieze o asemenea compatibilitate în vederea soluționării cauzei cu care este sesizată [18]. Pentru a oferi o astfel de asistență, Curtea trebuie să înțeleagă întotdeauna la nivel minim normele naționale relevante aplicabile, chiar dacă această înțelegere urmează desigur să fie verificată de instanța națională. Sub rezerva generală menționată, afirmăm următoarele.

35. Având în vedere Hotărârile Curții în cauzele Banco Español de Crédito și Asbeek Brusse și de Man Garabito, este de înțeles faptul că a doua dispoziție tranzitorie din Legea 1/2013 a cauzat unele controverse, în măsura în care se poate considera că obligă instanța națională să admită o reducere a dobânzilor de întârziere în loc să anuleze clauza contractuală aferentă, în detrimentul consumatorilor. Totuși, am sugera prudență față de un astfel de raționament, care pare să se bazeze pe o neînțelegere elementară. Această percepție se întemeiază pe ideea destul de convenabilă că, într-un mod sau altul, a doua dispoziție tranzitorie din Legea 1/2013 (i) stabilește împrejurările în care o rată contractuală a

15 — Articolul 1 alineatul (2) din Directiva 93/13 prevede: „[d]ispozițiile prezentei directive nu se aplică clauzelor contractuale care reflectă acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii”.

16 — A se vedea C-169/14, EU:C:2014:2110, punctele 22-28.

17 — C-280/13, EU:C:2014:279, punctele 40 și 42. A se vedea în acest sens și Ordonanța din 8 noiembrie 2012 în cauza SKP, C-433/11, EU:C:2012:702, punctele 32-34, și Hotărârea Kušionová, C-34/13, EU:C:2014:2189, punctele 76-80.

18 — A se vedea, *inter alia*, Hotărârea KGH Belgium, C-351/11, EU:C:2012:699, punctul 17 și jurisprudența citată.

dobânzilor de întârziere este echitabilă și (ii) interferează cu obligația instanței naționale de a anula o clauză care este considerată abuzivă. Totuși, dispozițiile din dreptul național prezentate Curții nu pot susține ipoteza menționată. Când a fost chestionat în legătură cu ideea respectivă în cadrul ședinței, guvernul spaniol a confirmat că premisa este eronată. Celelalte părți prezente la ședință nu și-au exprimat dezacordul (cel puțin la nivel teoretic).

36. Posibilitatea pe care o are un creditor în conformitate cu a doua dispoziție tranzitorie din Legea 1/2013 de a recalcula, în cursul procedurii de executare, rata dobânzilor de întârziere, astfel încât să se încadreze sub limita legală pentru dobânzile de întârziere recuperabile prin executarea unei ipoteci – sub rezerva îndeplinirii anumitor cerințe –, pare să fie de fapt complet separată de problema dacă acea clauză contractuală pe care se bazează procedura de executare este echitabilă. Chiar modul de redactare a dispoziției respective sugerează faptul că aceasta se aplică *atât* clauzelor contractuale *echitabile, cât și* celor *abuzive*.

37. De asemenea, în aceeași ordine de idei, se pare că a doua dispoziție tranzitorie din Legea 1/2013 se aplică în cazul clauzelor contractuale al căror caracter echitabil nu poate face obiectul unui control în temeiul Directivei 93/13. De exemplu, Legea 1/2013 pare să se aplice clauzelor care au fost negociate individual și care nu se încadrează în domeniul de aplicare al directivei, astfel cum este stabilit la articolul 3 alineatul (1) din aceasta. În al doilea rând, presupunând că plata dobânzilor de întârziere – ca un tip de dobânzi – poate fi considerată ca fiind una dintre obligațiile principale dintr-un contract de credit ipotecar în măsura în care face parte din *quid pro quo* pentru linia de credit acordată [19], caracterul echitabil al unei clauze privind dobânzile de întârziere dintr-un contract de credit de consum ar fi scutit de examinare potrivit articolului 4 alineatul (2) din directivă (cu condiția ca respectiva clauză să fie redactată în mod clar și inteligibil). În ambele situații descrise mai sus, directiva nu poate fi, teoretic, invocată pentru contestarea clauzei privind dobânzile de întârziere. Indiferent de acest aspect, suma corespunzătoare dobânzilor de întârziere care este garantată prin ipotecă și care, prin urmare, poate fi recuperată în cursul procedurii de executare este totuși supusă recalculării în conformitate cu a doua dispoziție tranzitorie din Legea 1/2013 atunci când rata aplicată unor astfel de dobânzi de întârziere depășește plafonul legal.

38. Această lipsă de legătură imediată între a doua dispoziție tranzitorie din Legea 1/2013 și Directiva 93/13 devine chiar mai evidentă în condițiile în care Legea privind ipoteca și în special articolul 114 a treia teză din cuprinsul său – la care se referă a doua dispoziție tranzitorie din Legea 1/2013 – se aplică doar în cazul anumitor rate ale dobânzii în contextul procedurii de executare, indiferent dacă creditorul este sau nu este comerciant, iar debitorul este sau nu este consumator. Dimpotrivă, potrivit articolului 1 din Directiva 93/13, aceasta se aplică orizontal tuturor tipurilor de contracte, cu condiția să fie încheiate între un consumator și un comerciant.

39. În observațiile sale scrise, guvernul spaniol a afirmat în mod special în această privință că scopul articolului 114 a treia teză din Legea privind ipoteca, precum și al celei de a doua dispoziții tranzitorii din Legea 1/2013 este de a stabili un plafon pentru suma maximă garantată prin imobilul ipotecat în vederea limitării întinderii obligațiilor contractuale care pot fi executate printr-o ipotecă față de terți. Limita fixată prin dispozițiile respective pentru dobânzile de întârziere recuperabile, care nu pot depăși cu mai mult de trei ori dobânda legală și nu pot fi datorate decât pentru principalul restant, se aplică în cazul creditelor ipotecare garantate cu locuința principală a debitorului. În cadrul ședinței, guvernul spaniol a confirmat faptul că dispozițiile menționate limitează nivelul dobânzilor de întârziere doar în legătură cu imobilul ipotecat, cu excluderea celorlalte active ale debitorului prin care creditorul poate totuși încerca să recupereze toată suma restantă în conformitate cu articolul 1911 din Codul civil spaniol. Din perspectiva observațiilor acestui guvern, se pare că articolul 114 a treia teză din Legea privind ipoteca și, în cazul situațiilor tranzitorii, a doua dispoziție tranzitorie din Legea 1/2013 nu reglementează de fapt nivelul dobânzilor de întârziere ca atare, care rămâne o chestiune pur

19 — A se vedea cu privire la acest aspect Concluziile noastre prezentate în cauza Kásler și Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:85, punctele 58-61.

contractuală, ci stabilesc doar o limită pentru valoarea dobânzilor respective care poate fi recuperată prin executarea unei ipoteci. Astfel, un creditor poate totuși obține plata în totalitate a oricăror sume datorate prin valorificarea celorlalte active ale debitorului. Dacă această interpretare a dreptului spaniol este corectă – aspect care trebuie să fie verificat de instanța națională – nu înțelegem cum dispozițiile menționate ar putea să aibă vreo legătură cu drepturile de care beneficiază consumatorii în temeiul Directivei 93/13 și cu atât mai puțin să le restricționeze.

40. Desigur, se poate susține că nivelul maxim al dobânzilor de întârziere pentru creditele cu garanție ipotecară fixat la articolul 114 a treia teză din Legea privind ipoteca – și, în mod similar, în a doua dispoziție tranzitorie din Legea 1/2013 – „orientează” oarecum aprecierea aspectului dacă o anumită rată a dobânzii este sau nu este echitabilă potrivit Directivei 93/13 prin faptul că poate fi interpretată în sensul că autorizează o abordare potrivit căreia se poate considera că toate ratele dobânzii de întârziere mai mici sau egale cu triplul dobânzii legale pot fi calificate drept echitabile și, dimpotrivă, cele peste acest prag, drept abuzive [20]. De fapt, instanța de trimitere a afirmat că a doua dispoziție tranzitorie din Legea 1/2013 impune „în mod implicit” instanțelor spaniole să modifice o clauză privind dobânzile de întârziere care este considerată abuzivă. Totuși, ea nu a explicat de ce această obligație are un caracter implicit. În această privință, dorim să formulăm următoarele observații.

41. Potrivit articolului 4 alineatul (1) din Directiva 93/13, caracterul abuziv al unei clauze contractuale trebuie apreciat luându-se în considerare natura bunurilor sau a serviciilor pentru care s-a încheiat contractul și raportându-se, în momentul încheierii contractului, la toate circumstanțele care însoțesc încheierea acestuia. Rezultă că trebuie apreciate și consecințele pe care clauza menționată le poate avea în cadrul legislației aplicabile contractului, ceea ce implică o examinare a sistemului juridic național [21].

42. Astfel, deși articolul 114 a treia teză din Legea privind ipoteca și, în ceea ce privește perioada tranzitorie, a doua dispoziție tranzitorie din Legea 1/2013 limitează, în cadrul unei proceduri de executare, valoarea dobânzilor de întârziere care pot fi recuperate prin executarea unei ipoteci la triplul dobânzii legale, aceasta nu înseamnă automat că orice rate contractuale care depășesc pragul sunt abuzive potrivit directivei și că cele aflate sub acest prag sunt echitabile. Nu există o „regulă de aur” care să indice când o clauză prin care se stabilesc dobânzi de întârziere este automat considerată abuzivă. Niveluri maxime ale dobânzii prevăzute în anumite domenii ale dreptului național reprezintă doar unul dintre factorii care trebuie să fie luați în considerare. În mod clar, este pur și simplu imposibilă adoptarea unei poziții avizate cu privire la caracterul echitabil al unei clauze referitoare la dobânzile de întârziere doar prin compararea sa cu valoarea multiplicată a dobânzii legale. Acest lucru este bine ilustrat de litera (e) din anexa la Directiva 93/13 [22], care menționează „solicitarea de la orice consumator care nu și-a îndeplinit obligația să plătească o sumă *disproporționat* de mare drept compensație” (sublinierea noastră), întrucât, prin definiție, doar printr-o apreciere de la caz la caz se poate stabili dacă o compensație este proporțională într-o anumită situație. Astfel, considerăm că, într-un contract de credit, evaluarea caracterului echitabil al unei rate a dobânzii de întârziere (presupunând, din nou, că o astfel de dobândă nu face parte din *essentialia negotii* sau este, din alte motive, scutită de control) are ca punct de plecare suma împrumutată și durata împrumutului, care pot varia de la un contract la altul. Totuși, în final, o asemenea apreciere nu trebuie să fie făcută de Curte, ci de instanțele naționale, care sunt mai în măsură să evalueze toate împrejurările relevante în fiecare caz concret și care sunt perfect familiarizate cu regimul aplicabil în general potrivit dreptului național [23].

20 — În cadrul ședinței, guvernul spaniol a făcut referire la aceasta ca fiind unul dintre efectele „colaterale” sau „secundare” ale dispozițiilor respective; și băncile (poate în mod oarecum surprinzător) au menționat un astfel de efect.

21 — Ordonanța Sebestyén din 3 aprilie 2014, C-342/13, EU:C:2014:1857, punctul 29 și jurisprudența citată.

22 — Anexa la Directiva 93/13 conține o listă orientativă și neexhaustivă cu clauze care pot fi considerate abuzive; a se vedea *ibidem*, punctul 31 și jurisprudența citată.

23 — A se vedea în acest sens Hotărârea Freiburger Kommunalbauten, C-237/02, EU:C:2004:209, punctele 22 și 25, precum și Hotărârea Kušionová, EU:C:2014:2189, punctul 73.

43. Oricum, pentru a răspunde pe deplin argumentului ridicat, dacă un contract de credit ipotecar încheiat cu consumatorii prevede o rată a dobânzii de întârziere care este inferioară triplului dobânzii legale, dar care, în împrejurările concrete, pare să fie abuzivă potrivit Directivei 93/13, fără îndoială că articolul 6 din directivă împiedică înlocuirea ratei contractuale a dobânzii de întârziere cu una mai scăzută şi, prin urmare, probabil mai puţin prejudiciabilă stabilită în dreptul naţional. În această privinţă, nimic nu sugerează că o instanţă spaniolă nu poate să anuleze în totalitate o clauză abuzivă potrivit articolului 561 alineatul (1) al treilea paragraf din Codul de procedură civilă. O restricţie în acest sens pare să necesite, cel puţin, să se acorde prioritate articolului 114 a treia teză din Legea privind ipoteca – şi, în cazul situaţiilor tranzitorii, celei de a doua dispoziţii tranzitorii din Legea 1/2013 – faţă de articolul 561 alineatul 1 al treilea paragraf din Codul de procedură civilă. Or, nu există nimic în deciziile de trimitere care să sugereze că dreptul spaniol trebuie să fie interpretat astfel. Dimpotrivă, guvernul spaniol a afirmat că doar atunci când se susţine că o clauză contractuală *nu* este abuzivă, se aplică plafonul stabilit la articolul 114 a treia teză din Legea privind ipoteca – şi, în ceea ce priveşte situaţiile tranzitorii, a celei de a doua dispoziţii tranzitorii din Legea 1/2013 – ca o măsură *suplimentară* de protecţie a locuinţei principale. Această măsură este desigur supusă controlului instanţei de trimitere, ea fiind singura competentă să interpreteze dreptul naţional [24].

44. Astfel, atunci când interpretează dreptul naţional în conformitate cu Directiva 93/13, instanţa de trimitere trebuie să ia în considerare toate reglementările din dreptul respectiv şi să aplice metodele de interpretare recunoscute de acesta, astfel încât să obţină rezultatul urmărit potrivit articolului 6 alineatul (1) de a garanta protejarea efectivă a drepturilor consumatorilor [25]. De fapt, în opinia noastră, modul în care guvernul spaniol interpretează propriul drept naţional – acordând prioritate neaplicării, în conformitate cu directiva, a clauzei abuzive privind dobânzile de întârziere faţă de simpla ajustare a ratei dobânzilor de întârziere – este singurul care asigură compatibilitatea Legii 1/2013 cu cerinţele prevăzute la articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13. Mai mult, punctul de vedere exprimat de acest guvern sugerează totodată că o astfel de interpretare este efectiv posibilă în conformitate cu dreptul spaniol.

45. Pe scurt, adoptăm punctul de vedere potrivit căruia Directiva 93/13 nu se referă la dispoziţii de drept naţional care prevăd că dobânzile de întârziere trebuie să fie ajustate pentru procedura de executare a ipotecii, atunci când se aplică indiferent de caracterul echitabil al ratei dobânzii aflate în discuţie. Dacă o dispoziţie din dreptul naţional (cum este a doua dispoziţie tranzitorie din Legea 1/2013) limitează, în contextul procedurii de executare, valoarea dobânzilor de întârziere care poate fi recuperată prin executarea unei ipoteci, atunci de aceasta beneficiază toţi debitorii ipotecari (iar nu în mod necesar consumatorii). În ceea ce priveşte consumatorii, în măsura în care o astfel de dispoziţie le sporeşte drepturile în temeiul Directivei 93/13 – de exemplu, cu privire la clauzele care nu sunt abuzive sau care nu se încadrează în domeniul de aplicare al directivei menţionate – ea le asigură o protecţie mai bună, după cum preconizează articolul 8 din cuprinsul său [26].

24 — În cadrul şedinţei, guvernul spaniol a afirmat că, în cursul procedurii desfăşurate înaintea Curţii, modul de redactare a articolului 83 din Decretul legislativ regal 1/2007 de aprobare a formei modificate a Legii generale privind protecţia consumatorilor şi a utilizatorilor şi a altor legi din 16 noiembrie 2007 (Real Decreto Legislativo 1/2007 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias, BOE nr. 287 din 30 noiembrie 2007, p. 49181) – care este posibil să fi stat la baza problemei legate de competenţa instanţei potrivit dreptului spaniol de a modera o clauză care se susţine că este abuzivă – a fost modificat între timp de Legea 3/2014 din 27 martie 2014 (BOE nr. 76 din 28 martie 2014). În prezent, această dispoziţie prevede: „Clauzele abuzive sunt nule de plin drept şi sunt considerate ca nefiind incluse în contract. În acest sens, după ascultarea părţilor, instanţa constată lipsa de efecte a clauzelor abuzive din contract, acesta din urmă fiind însă obligatoriu în continuare pentru părţi în aceleaşi condiţii, dacă poate continua să existe fără clauzele respective.”

25 — A se vedea în acest sens Hotărârea Dominguez, C-282/10, EU:C:2012:33, punctul 31. A se vedea şi Hotărârea Jőrös, C-397/11, EU:C:2013:340, punctul 52, şi Hotărârea Curţii AELS din 28 august 2014, Engilbertsson, E-25/13, punctul 163.

26 — A se vedea în acest sens Hotărârea Pereničová şi Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, punctele 34 şi 35.

46. Totuși, în final, este posibil ca abordarea pe care am adoptat-o să nu se dovedească decisivă pentru rezultatul litigiului principal. Având în vedere conținutul deciziilor de trimitere, se pare că instanța care a adresat întrebările înclină spre punctul de vedere potrivit căruia dobânzile de întârziere aferente creditelor ipotecare aflate în discuție *sunt* de fapt abuzive. În cazul în care, pe baza unei evaluări generale, instanța de trimitere va susține această poziție, din răspunsul nostru de mai sus la prima întrebare rezultă că ea trebuie să se asigure că respectivele clauze nu sunt obligatorii pentru consumatori, fără să modereze însăși rata sau să o înlocuiască cu una stabilită de legislația spaniolă.

47. În sfârșit, am remarcat faptul că, în cuprinsul celei de a treia întrebări, se face referire la principiile echivalenței și efectivității. Totuși, având în vedere argumentele deja expuse, nu pare să existe o atingere adusă acestor principii și, prin urmare, nu vom mai analiza acest aspect.

IV – **Concluzie**

48. Din perspectiva considerațiilor de mai sus, propunem Curții să răspundă la întrebările preliminare adresate de Juzgado de Primera Instancia e Instrucción de Marchena (Spania) după cum urmează:

„1) Articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii impune instanțelor naționale să excludă aplicarea unei clauze contractuale abuzive, astfel încât aceasta să nu producă efecte obligatorii în ceea ce privește consumatorii, însă nu le autorizează să îi modifice conținutul. Contractul încheiat cu consumatorii trebuie să continue să existe, în principiu, fără nicio altă modificare decât cea rezultată din eliminarea clauzelor abuzive, în măsura în care, în conformitate cu normele dreptului intern, o astfel de menținere a contractului este posibilă.

2) O normă din dreptul național, cum este a doua dispoziție tranzitorie din Legea 1/2013 privind măsuri de consolidare a protecției debitorilor ipotecari, restructurarea datoriei și închirierea socială din 14 mai 2013 (Ley 1/2013 de medidas para reforzar la protección a los deudores hipotecarios, reestructuración de deuda y alquiler social), potrivit căreia un creditor care urmărește executarea, în temeiul unui contract de ipotecă în care există o clauză care stabilește dobânzi de întârziere care depășesc cu mai mult de trei ori dobânda legală, poate ajusta valoarea acestor dobânzi care poate fi recuperată prin intermediul ipotecii, astfel încât să nu depășească pragul respectiv, este compatibilă cu Directiva 93/13 și în special cu articolul 6 alineatul (1) din cuprinsul său, în măsura în care aplicarea unei astfel de dispoziții nu aduce atingere obligației pe care o au instanțele naționale potrivit directivei menționate de a exclude aplicarea clauzelor contractuale abuzive din contractele încheiate cu consumatorii astfel încât să nu producă efecte obligatorii în ceea ce îi privește pe aceștia din urmă fără să îi modifice conținutul. Instanța de trimitere este cea care trebuie să stabilească dacă aceasta este situația luând în considerare toate reglementările din dreptul național și aplicând metodele de interpretare recunoscute în dreptul respectiv.”